

*Edyta Wojtczak**

 <https://orcid.org/0000-0002-0550-342X>

USTNE STRATEGIE KOMUNIKACYJNE STOSOWANE PRZEZ ANGLIKA UCZĄCEGO SIĘ JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO. STUDIUM PRZYPADKU

Streszczenie: W artykule autorka przedstawia i omawia wybrane strategie komunikacyjne o charakterze kompensacyjnym oraz interakcyjnym. Analizie poddane zostały transkrypcje nagrań pochodzące z pięciu prowadzonych przez siebie zajęć na poziomie A2. Biorący udział w badaniu cudzoziemiec (Anglik) charakteryzuje się pozytywnym podejściem do stosowania działań o charakterze strategicznym, co widoczne jest w jego wypowiedziach. Autorka prezentuje, jak może wyglądać komunikacja z częstym wykorzystywaniem strategii komunikacyjnych.

Słowa kluczowe: strategie komunikacyjne, język polski jako obcy, język mówiony, studium przypadku

ORAL COMMUNICATION STRATEGIES USED BY AN ENGLISH INDIVIDUAL LEARNING POLISH AS A FOREIGN LANGUAGE. A CASE STUDY

Abstract: In this article, the author presents and discusses a few compensatory and interactive communication strategies. The language material comes from five classes at the A2 level. These classes were recorded and the transcripts were analyzed. The researched English student demonstrates a positive approach to the use of different strategic actions. These actions can be observed in his interactions. The author shows that using compensatory and interactive communication strategies may have positive influence to the process of communication.

Keywords: communication strategies; Polish as a foreign language; spoken language; case study

* wojtczak.edyta@gmail.com, Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Instytut Filologii Polskiej i Logopedii, Zakład Lingwistyki Stosowanej i Kulturowej, ul. Pomorska 171/173, 90-236 Łódź.

1. WPROWADZENIE

Cudzoziemcy uczący się języka polskiego wykorzystują różnego rodzaju strategie, dzięki którym mogą wykonać zadanie komunikacyjne. Potrzeba stosowania tego rodzaju działań o charakterze strategicznym wynika z pewnych braków w posiadanych zasobach języka. O sytuacji nieustannego niedoboru potrzebnych do komunikacji środków wspominał w swoich badaniach Stanisław Piotrowski (2016, s. 27):

deficyty w różnych obszarach szeroko pojętej kompetencji komunikacyjnej (a więc zarówno na poziomie systemu języka, jak i reguł konwersacyjnych) mogą znacząco utrudniać, a czasami uniemożliwić komunikację i/albo wykonanie określonego zadania. To właśnie w tych newralgicznych – problematycznych z punktu widzenia przebiegu interakcji – miejscach pojawiają się specyficzne zachowania komunikacyjne, zwane strategiami komunikacyjnymi.

W celu pokonania wspomnianych trudności komunikacyjnych cudzoziemcy posługują się różnymi sposobami, które pozwalają im przekazać swoje intencje czy też podtrzymywać rozmowę. W *Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego*¹ (2003, s. 61) zachowania te określane są jako:

środki wykorzystywane przez użytkownika języka w celu mobilizacji i kontroli własnych zasobów językowych oraz uaktywnienia własnych umiejętności i sposobów działania, by w najpełniejszy lub najbardziej ekonomiczny sposób, zgodnie z założonym celem i danym kontekstem komunikacyjnym, skutecznie wykonać dane zadanie.

Mówiący muszą wykazywać się swego rodzaju kreatywnością, chcąc wykonać dane zadanie komunikacyjne. Nie wszyscy jednak wykorzystują działania o charakterze strategicznym w ten sam sposób. Obserwując cudzoziemców uczących się języka polskiego, można zauważyć, że część z nich stosuje je częściej od innych. Wpływa na to kilka czynników. W trakcie zajęć lektor może zachęcać uczących się do budowania samodzielnych wypowiedzi oraz kłaść duży nacisk na to, by komunikacja odbywała się wyłącznie w języku polskim. Istotne jest też budowanie właściwej atmosfery na lekcji tak, by uczący się mieli zapewnione odpowiednie warunki do komunikowania się między sobą w języku docelowym, zwłaszcza gdy nie wszyscy uczestnicy lekcji posługują się tym samym językiem. Nie bez znaczenia jest też osobowość. Osoby z natury nieśmiałe czy też wycofane prawdopodobnie nie będą uczestniczyć w rozmowie w takim samym stopniu, jak osoby bardziej otwarte czy takie, które nie boją się popełniać błędów. Ważne jest też to, jak kreatywni są uczestniczący zajęć. Budowanie strategii komunikacyjnych wymaga od mówiącego pomysłowości i innowacyjności. Ostatnim czynnikiem jest motywacja, którą kierują się cudzoziemcy podczas nauki. Osoby sil-

¹ Dalej jako ESOKJ.

nie zmotywowane do nauki języka polskiego mogą wykorzystywać nadarzające się okazje do tego, by zdobyć jak najwięcej wiedzy, a następnie wykorzystać ją w praktyce.

2. CEL I METODY BADAWCZE

Celem artykułu jest przedstawienie i omówienie ustnych strategii komunikacyjnych Anglika, który wykorzystywał je bardzo często, wykazując się przy tym dużą pomysłowością. Krzysztof Konarzewski definiuje studium przypadku jako procedurę badawczą, która „zmierza do jednostkowej teorii zjawiska ogólnego” (2000, s. 78). Weronika Wilczyńska i Anna Michońska-Stadnik wskazują, że „skupia się ono na danym obiekcie jako realizującym w sposób mu specyficzny i w danym kontekście wybraną cechę czy zjawisko” (2010, s. 154). Przeprowadzając badanie, chciałam wykazać, w jaki sposób kreatywne zastosowanie działań o charakterze strategicznym może wpłynąć na komunikację podczas zajęć.

Badając język mówiony, niezwykle ważne jest zadbanie o to, by pozyskane dane zostały precyzyjnie zapisane oraz zorganizowane. Należy uwzględnić nie tylko samą treść wypowiedzi, ale również sposób, w jaki zostały one powiedziane. Intonacja, różnego rodzaju odgłosy wydawane przez mówiących, przerwy czy wykorzystywanie środków komunikacji niewerbalnej również niosą ze sobą istotne informacje. W związku z tym, zachowania mowne badanego, zostały spisane według wybranych zasad transkrypcji. W artykule wykorzystano system zaproponowany przez Gail Jefferson (1984), uzupełniony o pewne zmiany uwzględnione przez Dorote Rancew-Sikorę (2007). W tabeli 1. zamieszczono jedynie te symbole, którymi posłużono się spisując materiał badawczy.

Tabela 1. Zasady transkrypcji

Symbole stosowane w transkrypcji	
S	symbol osoby badanej
L	symbol osoby badającej (lektorka)
[A], [B], [C]	omawiany fragment wypowiedzi
?	intonacja wznosząca, podwyższenie tonu
!	zaakcentowanie końca wypowiedzi, ton ożywienia (niekoniecznie jest to wypowiedź wykrzyknikowa)
(1.0)	pauza wyrażona w sekundach (w przypadku dłuższej przerwy)
°tekst°	wypowiedziane wyraźnie ciszej niż reszta rozmowy

Tabela 1 (cd.)

Symbole stosowane w transkrypcji	
<tekst>	wypowiedziane wyraźnie wolniej niż reszta rozmowy
((śmieje się))	dodatkowe informacje dotyczące wypowiedzi, np. śmiech, wahanie, młaśnięcie
yyy/mmm	pauza wypełniona nieartykułowanym dźwiękiem

Źródło: Jefferson (2004), Rancew-Sikora (2007)

Poddany badaniu cudzoziemiec pochodzi z Anglii. Języka polskiego zaczął uczyć się 4 lata temu w Londynie, gdzie mieszkał i pracował. Kontakt z językiem miał podczas kursu oraz w domu, w którym jego małżonka mówiła do dzieci po polsku. Naukę kontynuował po przyjeździe do Polski (2 lata temu). Był to kurs na poziomie A2, który zakończył się testem sprawdzającym zdobyte wiadomości. Przeprowadziwszy się, badany zdecydował, że podejździe do egzaminu certyfikato-owego z języka polskiego jako obcego na poziomie B1. Obecnie prowadzi własną firmę. Jego motywacja do nauki jest wysoka. Niezwykle rzadko wykorzystuje na lekcjach język angielski (robił to częściej na początku kursu w Polsce). Bardzo stara się, by komunikacja odbywała się rozmówcą jedynie za pomocą języka polskiego.

Analizie zostały poddane transkrypcje nagrań pochodzące z prowadzonych przeze mnie lekcji. Materiał badawczy obejmuje pięć jednostek lekcyjnych, z których każda trwała 60 minut. W artykule przedstawiam jedynie przykładowe strategie komunikacyjne, które badany zastosował podczas zajęć.

3. STRATEGIE KOMUNIKACYJNE

ESOKJ (2003) wśród strategii komunikacyjnych wyróżnia: ustne strategie produktywne, ustne działania interakcyjne, ustne strategie mediacyjne oraz środki komunikacji niewerbalnej. W badaniu zostały wzięte pod uwagę strategie kompensacyjne należące do ustnych strategii produktywnych (nie zbadano strategii uniku) oraz interakcyjne. Środki komunikacji niewerbalnej traktuję jako działania towarzyszące różnych strategiom komunikacyjnym.

3.1. STRATEGIE KOMPENSACYJNE

Stosując strategie polegające na kompensacji, badany wykorzystywał środki językowe wykraczające ponad posiadany przez siebie poziom. Jest to typ strategii osiągnięć, które polegają na znajdowaniu sposobów mających na celu poradzenie sobie z zadaniami „z górnej półki” (por. ESOKJ 2003).

Jedną ze strategii kompensacyjnych jest **omówienie** rozumiane jako „zastąpienie słowa oznaczającego dany przedmiot, czynność, osobę itp. przez jego opis lub metaforę” (SJP).

- [1] S: Ja bardzo lubię podróżować w yyy noo no taki pokój w pociągu, gdzie ludzie siedzą.

Powyższa wypowiedź dotyczy podróżowania. Wymieniając środki lokomocji, badany zwrócił uwagę na pociąg, a dokładniej na jedną jego część. *Pokój, gdzie ludzie siedzą to przedział*. Mówiący skupił się wspólnej cesze, gdyż oba słowa określają pewną wydzieloną część, oddzielne pomieszczenie. Dodał również, że miejsce to przeznaczone jest do siedzenia. Na podstawie zastosowanych strategii odczytanie intencji mówiącego nie stanowiło problemu.

Do strategii kompensacyjnych można zaliczyć również **przybliżenie** definiowane jako „ujęcie czegoś w sposób mało ścisły” (WSJP), „niezupełnie dokładny, ale bardzo bliski rzeczywistości” (SJP). Można mówić tu o wyrazach bliskoznacznych, synonimach, wykorzystywaniu słów z tej samej rodziny wyrazów.

- [2] S: Oni nie mają klimatyzacji, więc nie chcą chodzić <na pole>. Nie, nie, nie ((śmieje się)), nie na pole!

Badany użył regionalizmu *na pole*. Jego znajomość może wynikać z licznych podróży do Małopolski. Mówiący użył słowa, które pamiętał, zaznaczając jednocześnie, że nie to miał na myśli. Formą ogólnopolską jest *wyjsć na dwór*.

Do strategii komunikacyjnych zaliczyć można również **tworzenie nowych wyrazów**. Neologizm to „jednostka nowo wprowadzona do systemu językowego” (EJO). Badany tworzył neologizmy słowotwórcze, czyli „nowe jednostki leksykalne zbudowane zgodnie z regułami gramatycznymi i semantycznymi języka z elementów już w języku istniejących” (Tokarski 2001, s. 356).

- [3] S: Ludzie noszą takie ((śmieje się)) yyy staroczesne ubrania!

Opisując zdjęcie przedstawiające ludzi będących na wycieczce w górach, badany zwrócił uwagę na ich ubrania. W pewnym momencie zaczął się śmiać i wyraźnie miał problemy z nazwaniem tego, co miał na myśli. Stworzył słowo *statroczesny* analogicznie do *nowoczesny* jako określenie czegoś *przestarzałego, z innej epoki*.

Kolejnym działaniem, które należy do strategii kompensacyjnych jest **zmiana kodu językowego**. Można wyróżnić tu **przełączanie kodu** z L2 na L1, gdzie L1 to język ojczysty, w tym przypadku język angielski, a L2 – język polski.

- [4] S: Mam w domu yyy maszyna, która czyści air [A] ((macha rękami [B])), bo brudne jest [C].

W wypowiedzi oprócz zmiany kodu zostały wykorzystane inne strategie, co jest typowe dla badanego cudzoziemca. Niezwykle rzadko stosuje on jedynie słowo w języku angielskim. Wyraz *air* – po angielsku *powietrze* [A] stanowi część omówienia [C]. Mówiący skoncentrował się na funkcji przedmiotu, którego nazwy

nie znał. Zwrócił uwagę na to, że jest to maszyna, która czyści brudne powietrze. Stosując angielski wyraz, wykorzystał również element komunikacji niewerbalnej. Machanie [B] miało zapewne pomóc odbiorcy w zrozumieniu, że chodzi o powietrze. Przedmiot, który miał na myśli badany to *oczyszczacz powietrza*.

Kolejna strategia zmiany kodu językowego polega na adaptowaniu leksemów jednego języka poprzez nadanie im cech fonetycznych, fleksyjnych lub słowotwórczych drugiego języka. W badaniach na gruncie anglosaskim działanie to nazywane jest *foreignizing*. Natomiast polscy badacze dialektu polonijnego stosują termin *adaptacja językowa* (Sękowska 1994, Błasiak 2011, Pędrak 2017) lub *polonizacja wyrazu* (Sękowska 2010, Pędrak 2017, Żurek 2018). Jeżeli poprzez substytucję obcego morfemu rodzimym lub dodaniu polskiego formantu do podstawy, nie doszło do zmiany kategorii części mowy ani znaczenia w stosunku do podstawy, to należy mówić o adaptacji fleksyjnej. Natomiast jeśli do takiego przekształcenia doszło, jest to derywacja (Pędrak 2017, s. 82).

- [5] S: Ja chcę mówić preparuję [A], ale wiem, że nie jest to po polsku. Ja robię yyy ja projektuję prezentację [B].
 L: Przygotowuję
 S: Like to prepare? [C]

Badany zaadaptował angielskie słowo *prepare* i odmienił je według właściwego dla czasu przeszłego wzorca koniugacyjnego dla czasowników z sufiksem *-ować* [A]. Sam zaznaczył, że jest świadomy tego, że tworzy nowy wyraz. Nie wiedział, że istnieje on w naszym języku, ale używany jest w innym kontekście. Następnie powiedział, że *projektuje prezentację* [B], a więc posłużył się przybliżeniem, ponieważ zarówno słowo *przygotowywać*, jak i *projektować* odnoszą się do pracowania nad czymś w określonym celu, układać plany, robić coś, by było gotowe na czas, ale *projektować* dodatkowo dotyczy opracowywania jakiegoś projektu. Natomiast *przygotowywać* – nauczyć się tego, co jest konieczne, do jakiegoś działania lub jakiejś roli (SJP). Gdy lektorka pomogła mówiącemu poprzez podanie odpowiedniego słowa, badany zwrócił się do niej po angielsku z prośbą o potwierdzenie tego, czy dobrze zrozumiał [C].

3.2. STRATEGIE INTERAKCYJNE

ESOKJ (2003) wyróżnia też strategie interakcyjne, w których to użytkownik języka pełni na zmianę rolę słuchacza i rozmówcy. Można tu wyróżnić bezpośrednią prośbę o pomoc oraz bezpośrednią, gdy prośba wyrażona jest w sposób niewerbalny lub paralingwistyczny (kontakt wzrokowy, mimika, zmiana intonacji wypowiedzi).

- [6] S: Lubię tę stronę internetową. Jest czysta, bo łatwo czytać, nie jest za dużo informacji, wszystko w dobrym miejscu. Jest takie słowo po polsku?

Jest to **bezpośrednia prośba o pomoc**, która poprzedzona została omówieniem pewnego określenia, którego badany chciał użyć do opisanía strony internetowej. *Czysta* prawdopodobnie stanowi dosłowne tłumaczenie angielskiego słowa *clear*. Łatwość czytania, właściwy dobór informacji i ich odpowiednie umiejscowienie na stronie, może wskazywać, że mówiącemu chodziło o słowo *przejrzysty*.

- [7] S: I nie jest nawet yyy nie nawód! Niecee, nie, nie, nie [A]. Nie jest zawód? [B]
L: ((przecząco kiwa głową)).
S: Nie (3.0) dowód? [C]
L: ((przecząco kiwa głową)).
S: Aj! Jak dlaczego coś było [D] ((śmieje się)).

Powyższa wypowiedź to przykład **pośredniej prośby o pomoc**. Szukając odpowiedniego słowa, badany dokonał autokorekty [A]. Następnie posługując się intonacją wznoszącą, zwrócił się do lektorki z prośbą o potwierdzenie, czy dawny wyraz jest odpowiedni [B] i [C]. Po dwukrotnej odpowiedzi lektorki, która przecząco pokiwała głową, badany zdecydował się wykorzystać inny typ strategii. Wiedział, że słowo, które próbował sobie przypomnieć ma podobne brzmienie do tych, które powiedział wcześniej, dlatego dodał opis, w którym wyjaśnił, że wyraz ten oznacza *dlatego coś było*, czyli dlaczego coś się wydarzyło [D]. Na podstawie działań mówiącego możliwe było zrozumienie, że miał on na myśli słowo *powód*.

Badany zwracał się z prośbą o pomoc nie tylko, gdy napotykał na problemy leksykalne. Posługiwał się tą strategią również wtedy, gdy miał problemy związane z poprawnością gramatyczną.

- [8] S: Moja żona była w przedszkolu i o samym czasie? [A]
L: ((przecząco kiwa głową)).
S: O samym czasie? [B]
L: ((przecząco kiwa głową)).
S: W samym czasie? [C]
L: W tym samym czasie.

Mówiący miał trudności z wyborem właściwej formy rzeczownika oraz przyimka. Za każdym razem zwracał się z prośbą o pomoc do lektorki w sposób pośredni, wykorzystując intonację wznoszącą. Po pierwszej odpowiedzi lektorki [A] w formie przeczącego kiwnięcia głową, badany skorygował formę rzeczownika *czas* [B]. Następnie ponownie użył przyimka *o* [B], co sprawiło, że wyrażenie przyimkowe nadal było niepoprawne. Na końcu mówiący zastosował właściwy przyimek *w*, ale w dalszym ciągu pomijał zaimek wskazujący *ten* [C]. Po ponownym zwróceniu się lektorki, ta uzupełniła wyrażenie przyimkowe o brakujący element.

- [9] S: I działa w telefonie? na telefon? [A]
L: Tak, na telefonie.
S: Tak, ale musiałem robić dwa, dwie strony internetowe. Jeden dla komputera, na komputerze? [B] a jeden na smartfon.
L: Na komputer.

Powyższa wypowiedź odnosi się do strony internetowej, którą tworzył badany. Jego wątpliwości dotyczyły wyrażen przyimkowych. Ponownie zwrócił się do lektorki z prośbą o pomoc, wykorzystując intonację wznoszącą. Mówiący podawał dwie formy, oczekując, że jedna z nich jest poprawna. W pierwszym przypadku żadna z podanych propozycji nie była właściwa w odniesieniu do danego kontekstu komunikacyjnego [A]. Natomiast w drugim, jedna z podanych opcji była właściwa [B]. W obu sytuacjach lektorka podała odpowiednie formy wyrażen przyimkowych.

4. WYPOWIEDZI ZAWIERAJĄCE RÓŻNE TYPY STRATEGII

Bardzo często zdarza się, że wypowiedź zawiera kilka strategii komunikacyjnych. Czasem trudno jest oddzielnie omówić poszczególne działania strategiczne. Takie sytuacje zdarzają się częściej wśród uczących się, którzy mają pozytywne nastawienie do stosowania strategii komunikacyjnych i często inicjują kontakt w języku polskim. Poniżej przedstawiono kilka przykładów wypowiedzi takiego typu.

- [10] S: Moja żona i ja mieliśmy problem w piątek. Moja córka miała mmm (3.0) no nie, nie wiem ((śmieje się)). No dobra ((wziął głęboki wdech)) [A]. To jak pajak, ale to nie był pajak, tak tu ((dotyka swojego karku [B])) i to takie bardzo małe było. To bardzo często psy mają. A potem, jeśli człowiek nic nie robi, może mieć problem. Jest taka choroba [C]. My byliśmy w las, w lesie? [D].

Badany opowiadał o tym, co stało się w piątek. Rozpoczął wypowiedź, której nie potrafił dokończyć. Nie poddał się, nie zastosował strategii uniku, ale postanowił przeformułować swoją wypowiedź [A]. Zadał tym samym o ciągłość komunikacji. Następnie zdecydował się na omówienie tego, czego nie potrafił nazwać [C]. *To jak pajak, ale to nie był pajak* jest porównaniem, dzięki któremu można zrozumieć, że chodzi o insekty lub robaki. Kolejno wskazał miejsce, w którym znalazł insekta [B]. Był to kark córki oraz dodatkowo wspominał, że robak był małych rozmiarów. Powiedział też, że problem ten często dotyczy psów oraz że jego zbagatelizowanie może doprowadzić człowieka do choroby. Na samym końcu podał też miejsce, w którym cała sytuacja miała miejsce – las. Tutaj również posłużył się prośbą o potwierdzenie użycia właściwej formy gramatycznej [D]. Na podstawie wykorzystanych przez badanego strategii komunikacyjnych można zrozumieć, że problemem był *kleszcz, który został znaleziony na karku córki po wizycie w lesie*.

- [11] S: Przyjechaliśmy dooo <szpitalaaa> [A] i tam był yyy ((stuka palcem w stół)) był ((zaczyna śpiewać)) Panie Janie, Panie Janie [B] ((dalej nuci melodię)) co dzwoni? [C] ((wykonuje poziome ruchy nadgarstkiem [D])).

Na początku wypowiedzi badany wydłużył brzmienie wygłosowych samogłosek w wyrażeniu przyimkowym *do szpitala* oraz nieco ciszej wypowiedział wyraz *szpital* [A], co może świadczyć o braku pewności co do zastosowanych form lub mogła to być strategia zyskiwania na czasie. Następnie po chwili zastanowienia badany, postanowił przeformułować wypowiedź. Zaczął śpiewać dobrze znaną piosenkę *Panie Janie*. Po kilku pierwszych słowach nucił melodię [B], a następnie zwrócił się z pytaniem do lektorki *co dzwoni?* [C] oraz wykonał poziome ruchy nadgarstkiem [D]. Działania te odnosiły się do dalszej części piosenki, której tekst mówi: *wszystkie dzwony biją*. Mówiący wskazał czynność, którą wykonuje przedmiot, o którym mówił – *dzwonienie*. Ruchy nadgarstkiem mogą imitować dzwonienie dzwonkiem z uchwytem (z rączką). Zastosowane strategie pomogły w zrozumieniu, że w szpitalu, do którego przyjechał badany, *był dzwonek, którego musiał użyć*. Jak się okazało w dalszej części rozmowy cała sytuacja miała miejsce nocą.

[12] S: Kiedy córka urodziła się w Londynie yyy nie wszyscy mają witaminę D3, kiedy <urodziili się?> [A] Za? Nie! [B]. mmm (5.0) co mówiłem? Nie wiem. ((śmieje się)). Ok. Są inne miejsce yyy w Anglii, gdzie są bardziej osoby, które mają problemy, bo nie mają witaminy D3. Ma to sens? [C] I miejsce w Londynie, gdzie mie-szka-li-śmy? [D] też mieszałi dużo ludzi arabski [E]. I zawsze noszą ubranie yyy co to jest? ((śmieje się)) nie jak my. Zawsze mają (4:0) coś pod, nie! [F] na głowie. Od czasu do czasu tylko możesz widzieć oczy [G], więc nie yyy nie! ((wziął głęboki wdech)) [H] Ok! Słońce nie może robić nic dla nich, więc każde dziecko tam w Londynie [I] ma akces? [J]

L: Dostęp

S: Ma dostęp do witaminy D3, ale nie jest dla wszystkich. Oj, bardzo skomplikowane to ajają! Chciałem mówić szalik, ale to nie jest szalik [K] Nie wiem ((śmieje się)) [L].

W powyższej wypowiedzi badany użył wielu strategii. Istotne jest, że miał również wiele okazji, by nie kontynuować wypowiedzi. Mimo wszystko spróbował wykorzystać posiadane zasoby językowe do tego, by przekazać zamierzone znaczenia. Na początku mówiący zwrócił się z prośbą o potwierdzenie, czy użyta forma jest właściwa. Zrobił to poprzez wydłużenie samogłoski *i* wraz ze wznoszącą intonacją [A]. Zaraz po tym wykorzystał tę samą strategię w przypadku zaimka *za*, ale dokonał autokorekty. Zaprzeczył, że właśnie ten zaimek jest poprawny [B]. Po ponownym rozpoczęciu wypowiedzi, wspomniawszy o problemie związanym z niedoborami witaminy D3, zwrócił się do lektorki z pytaniem, czy to, co mówi ma sens [C]. Jest to strategia polegająca na monitorowaniu i ewentualnej korekcie wypowiedzi. Następnie badany ponownie zwrócił się z prośbą o potwierdzenie, czy użyta forma gramatyczna jest poprawna [D]. Mówiący poprzez przesyłabizowanie słowa pomógł sobie zdobyć czas, w czasie którego mógł zastanowić się nad użyciem prawidłowej formy wyrazu. *Ludzie arabski* [E] to omówienie. Badany opisał ludzi, używając znanego mu przymiotnika *arabski* dzięki czemu przekazał znaczenie słowa, którego nie znał, czyli *Arabowie*. Można tę strategię potraktować też jako dosłowne tłumaczenie z języka angielskiego *Arabic people*, ale

w swoich badaniach staram się koncentrować na języku docelowym, którym jest język polski. Następnie badany opisywał część garderoby, która została określona jako taka, *której my nie nosimy*. Prawdopodobnie przez użycie zaimka osobowego *my*, badany chciał wyrazić, że ma na myśli ludzi Zachodu. Ubranie, które zostało wspomniane, noszone jest na głowie (tutaj też ponownie mówiący zastosował autokorektę [F]) oraz zasłania prawie całą twarz, pozostawiając jedynie odkryte oczy [G]. Badany kolejny raz przerwał wypowiedź i postanowił ją przeformułować [H]. *Słońce nic nie może zrobić dla nich [dzieci]* to omówienie [I], które na podstawie użytych już strategii można rozumieć, jako sytuację, w której rodzaj noszonych ubrań nie pozwala na dostateczny kontakt skóry z promieniami słonecznymi. Dalej badany ponownie zwrócił się do lektorki z prośbą o potwierdzenie, czy słowo jest właściwe *akces* [J]. Ponownie można sądzić, że mówiący wykorzystał angielskie słowo *access* (dostęp) z nadzieją, że będzie ono zrozumiałe dla Polaka. Badany powrócił do kwestii ubioru dzieci pochodzenia arabskiego. Podał słowo *szalik*, ale sam zaznaczył, że jest świadomy tego, że nie jest to odpowiedni wyraz [K]. Na końcu zrezygnował z kontynuowania swojej wypowiedzi [L]. Należy jednak przyznać, że podjął wiele prób mających na celu przekazanie znaczenia słów, których nie znał. Całą wypowiedź można rozumieć jako: *moja córka urodziła się w Londynie i tam nie wszyscy mają odpowiedni poziom witaminy D3. Są takie miejsca w Anglii, w których ludzie mają z tym duży problem. Tam, gdzie mieszkaliśmy w Londynie mieszkało też dużo Arabów. Oni zawsze noszą nikab (one zawsze noszą), więc każde dziecko w Londynie ma dostęp do witaminy D3, ale to nie jest dla każdego. Tylko dla nich*. Na podstawie zastosowanych strategii komunikacyjnych można wnioskować, że badany mówił o dodatkowej suplementacji witaminy D3 wśród osób arabskiego pochodzenia.

Drugim rozbudowanym przykładem jest wypowiedź, w której rozmówca pełnił ważną rolę, ponieważ aktywnie pomagał badanemu, który często zwracał się z prośbą o pomoc lub o potwierdzenie.

[13] S: Pielęgniarka próbowała. Co to jest? ((śmieje się)) Kiedy yyy chcą robić °egzamin° krwi [A]. Nie! Potrzebują trochę brać, ale nie mogła znaleźć ((wskazuje linię na zgięciu łokciowym [B]))

L: Żyły

S: Żyły. I miała mała ((palcem wskazującym dotyka kilkakrotnie miejsca na zgięciu łokciowym [C]))

L: Iglę

S: A moja córka ma bardzo małe ręce i był jak w yyy co to jest sklep, gdzie mogę kupić mięso? [D]

L: Sklep mięsny

S: Tak i był jak sklep mięsny. Dużo krwi ((unoszą ręce i wymachuje nimi E))

L: Jak rzeźnik.

S: Butcher? [F]

L: Tak.

S: I było dużo krwi. I kiedy moja żona widziała, że oni dwa razy nie mogli znaleźć ((patrzy na tablicę)) żyły, ona mówiła „dziękuję bardzo” i czekała na korytarzu.

Bo lekarka chciała, nie! [G] Kiedy córka miała dwie dziury na ręce, lekarka nie chciała używać igła, tylko jak to ((chwycił skórę w dwa palce – wskazujący i kciuk, i pokazuje, że coś wyciska H)).

L: Wyciskać.

S: Tak, więc moja żona nie chciała czekać, bo zwykle używają yyy ((podnosi swoją dłoń [I])), ale córka miała kroplówkę. Oni najpierw próbowali ten, ta ((ponownie podnosi dłoń)).

L: Ta dłoń.

S: Ale ta dłoń nie działa, więc oni próbowali tam, gdzie była kroplówka.

Na początku badany zastosował przybliżenie, mówiąc *egzamin krwi* zamiast *badanie*. Oba słowa dotyczą sprawdzania czegoś, na przykład stanu wiedzy. Natomiast to wyraz *badanie* występuje w kolokacji z wyrazem *krew* (NKJP). Następnie mówiący nie wiedząc, jak nazwać to, czego nie mogła znaleźć pielęgniarka, pokazał linię na zgięciu łokciowym [B], co w danym kontekście wskazuje, że chodzi o słowo *żyła*. Badany kontynuował i palcem wskazującym kilkakrotnie dotknął okolic zgięcia łokciowego [C], co pozwoliło rozumieć, że mówiący miał na myśli igłę. Następnie posłużył się porównaniem, by przekazać, jak wyglądały ręce dziecka, jednak nie znał słowa, do którego mógłby porównać ręce. W związku z tym skierował się z prośbą do lektorki jednocześnie opisując, że ma na myśli sklep, w którym kupuje się mięso, a więc wskazał funkcję omawianego miejsca [D]. Następnie dodał, że było bardzo dużo krwi oraz zaczął wymachiwać rękami, co mogło wyglądać jak tryskająca krew [E]. Dlatego też lektorka podpowiedziała, że mogło chodzić o rzeźnika. Badany chcąc sprawdzić, czy dobrze zrozumiał podane słowo, powiedział je po angielsku (*butcher*) [F] ze wznoszącą intonacją, co stanowiło prośbę o potwierdzenie zrozumienia. Kolejno badany opisywał, co działo się w gabinecie i to, jak matka dziecka musiała wyjść z pomieszczenia, nie mogąc patrzeć na całą tę sytuację. W pewnym momencie mówiący przerwał swoją wypowiedź i przeformułował ją [G]. Zaczął ponownie opowiadać, co działo się w pokoju. Opisał, co dalej robiła pielęgniarka, za pomocą pokazywania. Chwycił skórę w dwa palce – wskazujący i kciuk, i pokazał, że coś wyciska [H]. Oznacza to, że pielęgniarka próbowała wycisnąć krew. Na końcu ponownie posłużył się wskazywaniem. Przez podniesienie własnej dłoni zasygnalizował, że nie wie, jak nazwać ją po polsku [I]. Wypowiedź ta jest kolejnym przykładem tego, jak bardzo zależało badanemu cudzoziemcowi na przekazywaniu znaczeń słów, mimo pojawiających się trudności językowych.

5. PODSUMOWANIE

Częste w przypadku badań na strategiach komunikacyjnych, omawianie pojedynczych działań o charakterze strategicznym może przynieść korzyści, gdy celem jest przedstawienie, na czym dane działanie polega. Trzeba jednak pamiętać,

że niejednokrotnie są one stosowane kilka razy w obrębie jednej wypowiedzi. Opis każdej z nich osobno stanowi duży problem, ponieważ należałoby przytaczać wypowiedź kilkakrotnie w obrębie tej samej pracy. Analiza wypowiedzi cudzoziemca z Anglii, który często stosuje różnego rodzaju działania strategiczne pokazuje, że cudzoziemcy mogą wykorzystywać je niezwykle często i w kreatywny sposób. Poddany badaniu obcokrajowiec wykazywał pozytywne nastawienie do stosowania strategii, co pomogło mu komunikować się z Polakami. Jego silna motywacja do nauki polskiego sprawiła, że zminimalizował stosowanie języka angielskiego do niezbędnego minimum, co można było zauważyć w przytoczonych wypowiedziach.

Sądzę, że badając zagadnienie strategii komunikacyjnych należałoby skupić się na funkcjach, które pełnią one w danej wypowiedzi oraz jak wpływają na komunikację. W związku z tym warto byłoby pokazywać uczącym się, w jaki sposób działania strategiczne mogą pomóc im w porozumiewaniu się z Polakami oraz zachęcić ich do podejmowania prób komunikowania się wyłącznie w języku polskim. Wśród strategii mogących stwarzać pewne problemy komunikacyjne należy wyróżnić zmiany kodu językowego, co w naturalny sposób stanowi barierę, gdy rozmówca nie zna języka, którym posługuje się mówiący oraz gesty, które w niektórych przypadkach mogą być niezrozumiałe dla naszego kręgu kulturowego. Ostatnią ważną kwestią są sami rozmówcy, którzy swoim zachowaniem mogą zachęcać lub zniechęcać obcokrajowców do wykorzystywania strategii komunikacyjnych.

WYKAZ SKRÓTÓW

- EJO – *Encyklopedia Językoznawstwa Ogólnego*
ESOKJ – *Europejski System Opisu Kształcenia Językowego*
NKJP – *Narodowy Korpus Języka Polskiego*
SJP – *Słownik języka polskiego*
WSJP – *Wielki słownik języka polskiego*

BIBLIOGRAFIA

- Błasiak M., 2011, *Dwujęzyczność i ponglish. Zjawiska językowo-kulturowe polskiej emigracji w Wielkiej Brytanii*, Kraków.
Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie i ocenianie, 2003, Rada Europy, Warszawa.
Jefferson G., 1984, *On Stepwise Transition from Talk about a Trouble to Inappropriately Next-positioned Matters*, w: J. M. Atkinson, J. Heritage (red.), *Structures of Social Action*, Cambridge, s. 191–222.
Konarzewski K., 2000, *Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna*, Warszawa.

- Pędrak A., 2017, Język polskich zbiorowości emigracyjnych w Wielkiej Brytanii i Irlandii — procesy adaptacji i derywacji, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica”, nr 51 (1), s. 77–91. <https://doi.org/10.18778/0208-6077.51.01.06>
- Piotrowski S., 2016, *Strategie komunikacyjne, czyli jak uczący się radzą sobie z deficytami leksykalnymi w klasie języka obcego*, „Języki Obce”, nr 1, s. 26–31.
- Polański K. (red.), 1999, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław.
- Rancew-Sikora D., 2007, *Analiza konwersacyjna jako metoda badania rozmów codziennych*, Warszawa.
- Sękowska E., 1994, *Język zbiorowości polonijnych w krajach anglojęzycznych: zagadnienia leksykalno-słowotwórcze*, Warszawa.
- Sękowska E., 2010, *Język emigracji polskiej w świecie. Bilans i perspektywy badawcze*, Warszawa.
- Tokarski R., 2001, *Słownictwo jako interpretacja świata*, w: J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, Lublin, s. 343–370.
- Wilczyńska W., Michońska-Stadnik A., 2010, *Metodologia badań w glottodydaktyce. Wprowadzenie*, Kraków.
- Żurek A., 2018, *Strategie komunikacyjne osób dwujęzycznych. Na przykładzie polszczyzny odziedziczonej w Niemczech*, Kraków.

Źródła internetowe

- Narodowy Korpus Języka Polskiego*, <http://nkjp.pl/> [16.05.2021].
- Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/> [16.05.2021].
- Wielki słownik języka polskiego*, <https://www.wsjp.pl/> [16.05.2021].